

Kafkaslarda Neler Oluyor?

Dünya, Bölge ve Türkiye'ye Yansımaları

Gürcistan, 7-8 Ağustos'taki bu son savaştan sonra toprak bütünlüğünü kaybetmiş, istikrarsızlığa çok yatkın, iç savaş yaşayabilecek, siyasal düzensizlik yaşayabilecek bir ülke olmaya doğru süratle gidiyor. Batı dünyası bu istikrarsızlığı ortadan kaldırmaya çalışırken bölgede yeni bir siyasi harita oluşuyor. Küresel güçlerin çekişme alanı olma ihtimali yüksek.

→ Hazırlayan: Nart BOZKURT

Kafkaslar Türkiye açısından birinci derecede stratejik öneme sahip bir bölge. Sadece BTC ve BTE boru hatları bu bölgeden geçmiyor; aynı zamanda Gürcistan, yapımı süren Kars-Tiflis demiryolu bağlantısı ile Türkiye'nin Orta Asya ve daha ötesinde Çin'e bağlanmasını kolaylaştıracak ülke konumunda. Ayrıca Türkiye'nin bu ülkede ciddi ekonomik ve siyasi yatırımları var. Tüm bunların ötesinde çok sayıda Gürcü ve Kafkas kökenli Türk vatandaşının varlığı, Türkiye'nin bu ülkede olan bitenlere sessiz kalmayacağını göstergeleri oluyor.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB ETÜ) Uluslararası İlişkiler Bölümü Doç. Dr. Mitat Çelikpala, Ekonomik Forum Dergisi'nin "Kafkaslarda neler oluyor" bağlamındaki sorularını yanıtlarken, ortaya çıkan ilişkilerin neden ve niçinlerini ayrıntılı bir şekilde ele aldı.

● **Kafkasya coğrafyası dediğimiz nedir? Bu coğrafyayı ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel boyutuyla anlatır mısınız?**

Kafkasya aslında bir bütün. Kafkas Dağları'nın ortasından geçtiği, Karadeniz'den Hazar'a kadar uzanan, kuzey ile güneyi, doğuyu ve batıyı bağlayan bir medeniyet merkezi. Hıristiyanlıkla İslam, doğu ile batı, kuzey ile güney, hepsi burada birleşiyor.

BÖLGE AÇISINDAN SAVAŞIN SONUÇLARI

- Bölgede yeni bir siyasi harita oluşuyor,
- **Küresel güçlerin çekişme alanı olma ihtimali yüksek**
- Ekonomik ve ticari açıdan daha riskli bir bölge haline geldi
- **Bölge ülkelerinin birbirleriyle ve dolayısıyla çevreleriyle bağlantısı da zor.**

Ancak Kafkasya bugün kabaca ikiye ayrılmış vaziyette; kuzey ve güney Kafkasya diye. Aslında bu da çok suni bir şey, ama gerçekleşmeye başladı.

Kuzey Kafkasya dediğimiz, Kafkas sıradağlarının üstünde kalan bölüm. O bölümün tamamı şu anda Rusya Federasyonu'na ait. Rusya Federasyonu içerisinde hep özerk bölgeler vardı. Fakat 2000'den sonra o özerk bölgelerin özerklikleri de turnak içinde kalktı. Putin merkezileştirmek adına sistemi yedi idarî bölgeye ayırdı. Burası da “Güney Federal Bölgesi” adını aldı ve onun altında yedi tane Adige Cumhuriyeti; Karaçay, Balkar, Karaçay Çerkez, Çeçen bölgesi, İnguşlar, Kuzey Osetya, Dağıstan oluştu.

Güneyde ise üç bağımsız devlet var; Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan. Bunların da temel sıkıntısı topraklarında yaşayan Kuzey Kafkasyalı nüfus, siyasi coğrafyayı önemsemiyor. Örneğin Osetler, Abhazlar ya da Azerbaycan'da yaşayan Lezgiiler. Bunlar etnik gruplar ve her bölgenin yerli halkları, kuzeydekilerle de kan bağları var. Bu bağlar sıcak tutuluyor. Bu etnik grupların birbiriyle ilişkileri iç içe geçmiş vaziyette olmalarına rağmen ilişkiler ağırlıklı biçimde çatışma üzerine kurulu. Bu bölgede 1990-1994 arası çok ciddi savaşlar vardı. O dönemden itibaren dondurulmuş gibi gözüküyordu. “Dondurulmuş anlaşmazlık” diyorlar, ancak anlaşmazlıklar yeniden canlanmaya başladı. Anlaşmazlıkları sonsuza kadar dondurulamaz, çözüm isteniyor ya da bölgesel diğer büyük güçler birbirlerine karşı bunu kullanmaya başladılar. Kafkasya'da böyle bir karmaşa var.

● Burada Gürcistan'ın rolü nedir?

Gürcistan, birkaç sebepten dolayı Güney Kafkasya'daki en sıkıntılı ülke. Gürcistan'ın etnik yapısı Kuzey Kafkasya'ya benziyor; yani çok karışık. Karabağ Savaşı'ndan sonra Ermenistan nüfusu neredeyse homojen duruma geldi. Azerbaycan'ın nüfusunun yüzde 90'ı Azeri, yani homojen. Gürcistan ise homojen değil. Gürcistan içerisinde Gürcü kimliği bile tek bir kimlik değil. Etnik olarak baktığımızda, Mingiler, Kartvel, Svan ve Lazlardan oluşan bir Gürcü kimliği var. Gürcistan'da milliyetçi söylem çok yüksek. Bunun sebebi

YENİ REKABET ALANI**Transatlantik Girişim**

- “Rusya Federasyonu'nu sınırlarıyla sınırlamak”,
- “Ukraynasız Rusya süper güç olamaz”,
- Gürcistan'ın desteklenmesi,
- Ermenistan'ın koparılması,
- Demokrasi Destek Programları,
- Bölgesel ve küresel girişimlerden Rusya'yı dışlama çabaları,

Rusya Federasyonu

- Küresel toplumun tam bir üyesi olma söylemi,
- Yakın Çevre Doktrini,
- Donmuş İhtilafların kullanımı: Kosova ve Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester,
- Enerji kartı
- Transatlantik dünyasındaki ayrılmışmaya oynama,
- Türkiye açılımı

de Gürcü kimliği oluşturma çabası. Alt etnik grupların birleştirmesi için farklı unsurların farklılıklarını ortadan kaldırmak gerekiyor. Bu durum, Mingürel, Kartvel, Svan gibi gruplar açısından çok büyük sorun olmadı, onlar sahiplendiler, ama yine o potansiyel var. Gürcistan'da Osetler, Abhazlar, Ermeniler, Azeriler de yaşıyor. Bu gruplar hiçbir zaman Gürcü kimliğinin altına girmek istemedi. 1990'ların başında bu durum çok şiddetli yaşandı. Gürcistan'ın izlediği politikalar sonucu, 1992-1993'te Abazya'da, 1990-1991'de Osetya'da yaşanan çatışmalar ya da savaş yüzünden göç etmek zorunda kalmış yüz binlerce Gürcü var. Bunların çocukları artık 15-16 yaşında, ama anavatanları saydıkları Abazya ya da Osetya'yı hiç görmemişler. Gürcistan'da otellerde yaşamışlar ve dolayısıyla hayatlarını doğdukları yerlerde kurdular.

● **İstikrar açısından değerlendirirsek, Gürcistan'ı yakın ve uzak gelecekte ne bekliyor?**

Gürcistan, 7-8 Ağustos'taki bu son savaştan sonra toprak bütünlüğünü kaybetmiş, istikrarsızlığa çok yatkın, iç savaş yaşayabilecek, siyasal düzensizlik yaşayacak ülke olmaya doğru süratle gidiyor. Türkiye'nin de içinde olduğu batı dünyası bu istikrarsızlığı ortadan kaldırmaya çalışıyor. Rusya ise çok sert, ağırlıklı biçimde politikalarını koymuş vaziyette. Karşımıza ya ufak bir Gürcistan çıkacak ve bu ufak Gürcistan belki Avrupa Birliği, NATO üyesi olacak. Şöyle bir sıkıntı da var eğer iç politik karmaşasını halletmezse iç savaşa da gidebilir. Dolayısıyla Kafkasya'da Gürcistan 2004'ten sonra demokrasinin, istikrarın merkezi gösterilirken (bu durum tamamen suniydi) sorunlarını çözmemiş bir aciz devlet olmaya doğru hızlı biçimde gidi-

yor. Bölge halklarının tarihsel geçmişlerini de dikkate aldığımızda Azeriler, Abhazlar, Osetler açısından Rusya ötekiyken, bu defa Gürcistan öteki oldu. Abhazya bağımsızlığını ilan ettiğinde Rusya tanımamış ve Abhazya'ya karşı 12 yıl ambargo uygulamıştı. Bugün Rusya Abhazya'nın bağımsızlığını tanıyor. Ambargonun kaldırıldığı tarih 2006'dır, 2008'de gelinen noktaya ise bu. Hızlı bir değişimle karşı karşıyayız.

● **Bütün bu gelişmeler sonucunda Türkiye'nin izlemiş olduğu politikayı ticari ve ekonomik ilişkiler açısından değerlendirecek olursak; örneğin Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı nasıl etkilenir?**

Çok sert etkilenir. O yüzden Gürcistan, küçük Gürcistan olsa da ayağa kaldırılması lâzım.

Türkiye, Kafkasya için merkezi bir ülke. Dünyaya açılış noktası ve bunun ötesinde tarihî olarak da çok ciddi bağlar var. 1990'larda Sovyetler Birliği çökünce Türkiye birden bire bu ülkelerin tamamının dünyaya açılması, bağımsızlıklarını sağlayacak, ayağa kaldırarak ülke olarak gözüktü. Ermenistan'la çok ciddi sorunlar var, orası kapalı. Kapalı olunca nasıl gidilecek Ermenistan'ı aşip Azerbaycan'a ve Orta Asya'ya? 1990'ların ortasında Türkiye birden bire bu Gürcistan önemli diye düşündü ve 1994'ten bu yana Türkiye sürekli olarak bütün yatırımlarını Gürcistan'a yaptı. Yatırımları yaparken Gürcistan'ın iç sorunlarına müdahil olmak istemedi, toprak bütünlüğü söylemiyle hareket etti. Oysa Abazalar'dan da sürekli çağrı vardı, ama Türkiye sanki o bölge yokmuş gibi davrandı. Yokmuş gibi davranınca bu işi tamamen merkezi otoriteye devretmiş oldu. Tiflis'in politikalarını onayladı. Bu yanlış olmayabilir, bir politik tercih olarak bunu seçebilirsiniz. Fakat bunun bir sunî nokta olduğu, başımıza sıkıntı olacağı bu son krizle ortaya çıktı. Çünkü Bakü-Tiflis-Kars demiryolu yapılıyor. Bakü-Tiflis-Erzurum arasında boru hattı çalışıyor ve bütün planımız da Orta Asya enerji kaynaklarına Hazar'ı geçip bu kanal bağlantısıyla Ceyhan'a taşımak. Boru hattı ona göre çizilirken, Ermeni bölgeleri aşıldı. Bırakın Ermenistan'ı, Gürcistan içinde Ermenilerin yoğun yaşadığı bölgeler bile aşıldı. Boru hattının geçiş haritasında görürsünüz bir eğri çizer. Birden bire bu savaş başlayınca, Ruslar karayolunu, demiryolunu bombalayınca, temel üslerin tamamını, askerî üsleri yok edince, havaalanlarını sınırlı hale getirince Türkiye'de şu anlaşıldı: Biz bütün yatırımlarımızı Gürcistan'a yapmışız. Gürcistan'ın bir hatalı adımını hiç hesaplamamışız, iç politikasıyla da fazla uğraşmayınca kontrol edilemez oldu.

Ruslar bu son adımı atınca şimdi Abhazya bizim uzağımıza düştü. Çok ciddi bir diasporamız olmasına rağmen. Tiflis'in ne yapacağını bilmiyoruz, dengeler

tamamen bozulmuş vaziyette. Batı dünyası bir oyun kurmaya çalışıyor. Tam anlamıyla onun içerisine bir türlü giremiyoruz. Rusya'nın oyunlarına girme şansımız yok, Ruslar da izin vermiyor, ayrıca bizim çıkarlarımıza da uygun değil, Kafkas platformu gibi öneriler dile getiriyoruz fakat bu ülkelerin bir araya gelmesi mümkün değil. 10-12 yıldır Gürcistan'a yaptığımız yatırım Türkiye açısından şu anda kenarda duruyor ve nasıl çalıştıracağımızı bilmiyoruz. Eğer Gürcistan ayağa kalkmazsa, sıkıntı çekerse ne olacak? İşte o tartışmalar bizi bugün Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasına yeniden döndürmüş vaziyette. Bu yakınlaşma olabilir. Türkiye'nin Ermenistan ile sınırı açılsa, ilişkileri düzelse, daha sağlıklı bir zemin yaratsak, Azerbaycan'a daha rahat gitsek, bunların hepsi iyi. Ancak şu ana kadar Türkiye'nin Ermenistan'a karşı çok güçlü bir pozisyonu vardı. Gürcistan'ın dağılması Türkiye'nin pozisyonunu zarara uğratabilecek. Masaya oturulduğunda eğer Gürcistan toparlanmazsa ve ayağa kalkmazsa Türkiye daha zayıf olacak. Meselâ bu hiç hesaplanmadı, düşünmedi. Hâlbuki bunların hepsi zincirleme reaksiyon ve hepsi birbirini etkiliyor. Şimdi bir de böyle bir açmazla karşı karşıyayız. Kafkasya politikamız ve ona bağlı olarak Orta Asya'ya çıkışımız şu anda kapanmış vaziyette ve bunu açmak çok zor, eğer Gürcistan'ı toparlayamazsak.

● Gürcistan-Osetya savaşı ve Abhazya -Gürcistan savaşı sürecinde Ermenistan'ın ve Azerbaycan'ın tavrı ne oldu?

Ermenistan'ın da Rusya ile öyle sağlam ilişkileri var ki, bunu bozmak istemiyor. Oysa savaşın en ağır bedellerinden birini Ermenistan ödüyor. Enerji sıkıntısı çekmeye başladı. Erivan'da benzin bulunmadığını söylüyorlar, çok azalmış. Türkiye sınırı kapalı, Azerbaycan kapalı, şu anda Gürcistan kapandı. Bir tek İran kaldı. İran da bu anlamda çok güvenilir ve sağlıklı bir ortak değil Ermenistan için. Dolayısıyla bu gelişmelerin Ermenistan'a çok sert bir boyutu var. Ermeniler bu anlamda ilişkileri sağlıklı bir hale getirmek için Azerilerle görüşmek zorundalar. Azeriler de Türkiye ile bağlantı kurmak adına Ermenistan ile olan sorunlarını çözmek durumundalar. Bu şekilde yaşamaya çağını herkes anlamış vaziyette. Çözümü yönünde pazarlık başlayacak. Artık bu Nahçıvan ile toprak değişikliği bağlamında alttan, güneyden bir hat açılması mı olur, daha sağlıklı bir zemin mi yaratmak olur? Bir çözüm bulunmak zorunda. Görüşmeler başlayacak ve taraflar bir noktaya gelecek..

● Türkiye'nin Kafkasya politikalarını temel alan politikasından yola çıkarak yeni bir politika

oluşturması gerekliliğini düşünüyor musunuz?

Dikkat edin bu anlaşmazlıkların çözümüyle ilgili yürütülen pazarlıkların hiçbirinde Türkiye bir aktör olarak yok. Ne Batılılar yerleştirdiler Türkiye'yi tabloya ve masaya, ne de Rusya. Kimse Türkiye'nin bölgeye girmesini istemiyor. Çünkü Türkiye'nin bölgeyle etnik, kültürel, dini bir sürü bağı olduğu gibi son dönemlerde artan ekonomik ve ticari ilişkileri Türkiye'yi bölgede daha öne çıkan bir aktör haline getirebilir. Türkiye'nin bunu kılması ve Kafkaslar'da alana girmesi lazım. Alana girerken de hepsine eşit mesafede ve çözüm üretmek için girmeli. Bu mümkün mü? Şu anda gözüküyor; neden? Bir, kurumsal altyapı buna müsait değil. İki, böyle bir vizyon yok. Bu vizyonun oluşması lazım. Örneğin, Türkiye platform fikrini attı, ertesi hafta Amerikalılar sınırlendiler. "Türkiye NATO üyesi değil mi, Batılı sistemin parçası değil mi? Biz bir proje oluşturmaya çalışıyoruz, siz bundan bağımsız hareket ediyorsunuz" diye. İki gün sonra bu sefer gemiler girdikten sonra Rusya bağırmağa başladı. "Mont-rö ile bu gemileri soktunuz, ne olacak? 21 gün sayıyoruz" demeye başladılar; yani, bu çok böyle ince bir hat ve keskin bir hat. Bunun üstünde yürüyebilir hale gelmek lazım, yürümek zorundayız.

Türkiye'nin özellikle Kuzey Irak'ta, Türkmen meselesinde, Kürt meselesinde, bunun derslerini çıkarmış olması lazım. Bu mesele de en az o kadar önemli ve bununla çok ilintili. "Bu beni ilgilendirmez, kenarda dururum, toprak bütünlüğü politikası yaparım, Batı dünyası politikası izlerim" dersiniz, çıkarlarınızı bir başkasına emanet etmiş oluyorsunuz. O Kafkasya'daki çıkarlarımız kimseye emanet edilemeyecek kadar önemli, çok önemli.

● Bölgedeki gerginlik Türk iş dünyasını çekingenliğe yol açar mı? Yatırımları nasıl etkiler?

Savaş Gürcistan'ın alt bölgelerini, Tiflis'te diğer bölgeleri etkilemiştir. Rusya geri çekilmeye başladı, işi bu kadar abartması da mümkün değil. Mesele Gürcistan'ın bir an önce toparlanması meselesi ve bunun bir daha tekrarlanmamasıyla ilgili. Ticarî olarak bizim Gürcis-

YENİ REKABET ALANI KAFKASLAR

Rusya Hattı

- Ortak Ermenistan, dengede Azerbaycan. Rakip Gürcistan:
- Devlet dışı aktörlerle ilişkisi:
 - Etnik Ruslar
 - Dışlanmış etnik gruplar
 - Ekonomik ilişkiler

Transatlantik dünyanın yeni yayılma alanı:

- AB ve NATO genişlemesi
- Bir bütün olarak Kafkasya oluşturma girişimi
- Sivil toplum: Demokrasi ve hukukun üstünlüğü
- Bölgeye özel programlar.

tan ile ticaret hacmimiz 2007 itibariyle yaklaşık 900 milyon, bu sene bir milyar dolar, 1.200 olması bekleniyordu, bu savaş tabii etkileyecek. Daha önemlisi Türkiye'nin 3-4 yıllık hedefi bunu üç milyar dolara çıkarmaktı. Şimdi bunlar aksayacak. Diğer taraftan yatırımlar, Türk işadamlarının yatırımları bölgede 200-300 milyon dolar civarında. Gürcistan ekonomisinin yüzde 30-40'ı demek. Gürcistan ticaretinin yüzde 40'ı bizim elimizde. Gürcistan sembolik olarak önemli. Türkiye'nin Rusya'yı geçtiği ilk ve tek ülke Gürcistan'dır, bunun ötesinde Gürcistan bağlantısıyla Türkiye Kafkas ekonomisine hâkimdi. Örneğin Soçi'de liman bombalanıp, gemiler batırıldığında, gemileri batan tüccarların önemli bir kısmı Ermeni tüccarlardı. Türkiye'den gelen mallar Soçi Gürcistan üzerinden Ermenistan'a gidiyordu. Ermenistan çöktü. Dolayısıyla böyle bir ağ var. Azerbaycan'a da Gürcistan üzerinden gidiyoruz. Bu sebeple Azerbaycan'ın gaz-petrol ihracatında aksamalar var. Azerbaycan'ın ticareti durmuş vaziyette. Dolayısıyla ciddi bir sıkıntı var. Şimdi “kusura bakmayın, oyun döndü, yeniden oyun kuracağız” denilemez. Böyle bir şey yok. Buna tüm dünya da izin vermeyecek. Mesele, yeni kurulacak oyunun nasıl kurulacağını biz belirleyebilecek miyiz ve istediğimiz çerçevede yeni bir Gürcistan yaratılmasına katkı sağlayabilecek miyiz? Bunların cevabını vermek lâzım.

Bir de Kafkasya böyle çok riskli bir bölge olduğu için Batı dünyası, büyük tüccarlar buraya girmiyorlar. Dolayısıyla burası bizim için bir alan ve bu alanı biz bu riske rağmen iyi kullanabiliriz. Hiç ummadığımız biçimde ticarî rakamlar önümüzdeki yıldan itibaren çok ciddi biçimde zıplayabilir. İşadamları bunun risklerini alacaklardır. Kafkasya'da savaş varken bile bizim işadamlarımız oradaydı. Çok komik gelecek, ama Abazya'nın ekonomisi ve ticareti ilişkili olmamasına rağmen hâlâ Türk ticaretinin elinde. Yüzde 80'lere varan rakamlardan bahsediliyor. Ruslar da zaman zaman medyada bundan şikâyet ediyorlar ne oluyor falan diye.

Aynısı Kuzey Kafkasya dediğimiz bölge için de geçerli. Türkiye'nin yaptığı ikili anlaşmalarla Türkiye o bölgeye de girmiş vaziyette; yani, ticarî olarak risklere rağmen o bölgede varız. Bu ilişkilerimizi küresel ekonomiye monte edilmesi sürecine getirmiştik. Bunda bir aksama olacak. Şimdi yeniden bunlarla uğraşmak zorunda kalacağız. Bir de tabii o büyük boru hatları ve diğer kaynakların, yani üretici-tüketici dengesinin Orta Asya ile bağlanması lâzım ki, Rusya'ya burası bir alternatif olsun. Şimdi o engellenmiş vaziyette.

● **Bir anda yeniden “Soğuk Savaş” kavramı ortaya çıktı. Dünya tekrar bir Soğuk Savaş dönemi yaşayabilir mi?**

Böyle bir soğuk savaş olabilir, ama bu soğuk savaşın sınırı farklı olacak. Örneğin Rus Devlet Başkanı ya da Başbakanı, Dışişleri Bakanı son haftalarda soğuk savaş istemiyoruz, ama

TÜRKİYE AÇISINDAN SAVAŞIN SONUÇLARI

ABD-AB-NATO ile ilişkiler bağlamında:

- Karadeniz ve Montrö,
- Rusya ile ilişkilerin yaratacağı rahatsızlık,

Rusya ile ilişkiler bağlamında:

- Türkiye'de yeni konum beklentisi,
- Enerji merkezli ilişkilerin geleceği,

Bölgesel ilişkiler bağlamında:

- Bölgesel dengelerde geride kalma ihtimali,
- Gürcistan'da yapılan yatırımların geleceği,
- Azerbaycan ve Orta Asya çıkışı,
- Ermenistan'la ilişkilere yansımaları

olursa da kaçmayız diyor. O kendi ekonomisine güveniyor ya da artan petrol-doğalgaz fiyatlarına. Zaten küresel anlamda bir savaş yürütmek hem akıllı değil, hem de gerekli değil şu aşamada. Dolayısıyla bu gerginlik bir yerde durmuş gibi geliyor bana. Ne olur bilmiyoruz, ama yaptırımlardan bahsediliyor. Dünya Ticaret Örgütü'ne Rusya'nın sokulmaması meselesi gibi. Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütüne sokulmaması, Rusya'nın aleyhine değil, Batı dünyasının, bizlerin aleyhine olacak. Çünkü o zaman Rusya'nın ekonomisi ve ticaretinin regüle edilmesiyle ilgili sıkıntılar ortaya çıkacak. Bunu aşmanın yolu, Rusya'yı DTÖ'ye sokmaktan geçiyor. Diğer yandan G8'den çıkarma tartışması da sürüyor. Rusya'yı o alandan çıkardığımız zaman yine oyunun dışına atıyorsunuz, sertleştirme peşine giriyorsunuz. Buna AB'nin büyükleri izin vermeyecekler, çünkü çıkarları var, sinyallerini görmeye başladık. Almanlar hemen ikili ilişkilere döndüler, Fransızlar ve İngilizler bile farklı ilişkileri vurgulamaya başladılar. AB'nin önümüzdeki 20 yılda enerji alanında en sıkıntılı ülkesi İngiltere. Ürettiği kaynaklar bitiyor. Nükleer enerji santralleri yaşlandı, kullanılamaz hale gelecek, yeni nesille gerçekleştirilmesi lâzım. Arada geçiş döneminde büyük bir ihtimalle onlar da Rusya'ya yüzlerini dönecekler. Bu anlamda bir parçalanma olacak. Mesele bunun NATO'ya yansımaları olacak, Avrupa Birliği'ne yansımaları olacak.

Dolayısıyla Batı dünyası kendi içinde bir bölünme yaşamamak için Rusya'yı oyuna çekmek zorunda. Ruslar da bunun farkındalar. Büyük ihtimalle bu kartı kullanıyorlar. Şimdi müzakere sürecinin başlamasını beklemek gerekiyor. Avrupa Birliğinden ve NATO'dan taraflar masaya oturduğunda o hızlı, hareketli dönemi yavaş yavaş sakinleştirilebilir. Bu olasılığın dışındaki bir olasılık da hiç umulmayan şeyler de olabilir. Örneğin Amerikalılar gemilerini çıkarmazlarsa Karadeniz'den,

oyun değişir. Ukrayna'yı hızlı biçimde farklı bir noktaya taşıyıp bölerseniz oyun gene değişir. Bütün bunlar o Soğuk Savaş'ın sinyalleri, ama bu Soğuk Savaş eskisi gibi olmayacak. Daha doğrusu ideolojik tabanlı savaş olmayacak, ticarete dönecek.

● **Rusya bu sıcak gelişmelerden sonra Şangay Beşlisi diye adlandırılan ülke liderleriyle bir araya geldi. Rusya arzuladığı desteği alabildi mi?**

Osetya'da, Abhazya'da, Gürcistan üzerinden açık destekte olmazlar. Küresel anlamda bir cephele zaten. Kendi bölgelerine sokmuyorlar, ama Abhazya, Osetya'ya baktığımız zaman bu Çin'i çok rahatsız ediyor. Özellikle Uygur Bölgesi ile ilgili sıkıntılar var. Orta Asya Cumhuriyetleri'nin etnik gruplarının yaşadıkları alanlar o kadar iç içe ki, örneğin Fergana Vadisi'nde sorun bir patlasa ki zaman zaman patlıyor, çözemeyiz. Dolayısıyla bu cumhuriyetler ve Çin Abhazya ve Osetya bağlamında bu oyuna girmek istemedi. Oyun sertleşirse Orta Asya Cumhuriyetleri'nden bazıları tanıma sürecine girse de Çin tanımaz. En fazla BM Genel Kurulunda sessiz kalır ya da görüşmeye girmez ki, son görüşmelerde yaptılar. Rusya gibi düşünmüyorlar, ama Batı dünyasının yanında da durmak istemiyorlar. O zaman tartışmaya girmiyor, taraf olmuyorlar. Duşanbe toplantısında Rusya istediği sinyalleri alamadı, bu net. Kontrol edemeyeceğini anladı Şangay'ı. Hazar ile ilgili gelişmelere sarkarsa, örneğin Azerbaycan'ı baskı altına alıp Amerikalılar Hazar'a gemi sokmaya kalkarlarsa oyun değişir.

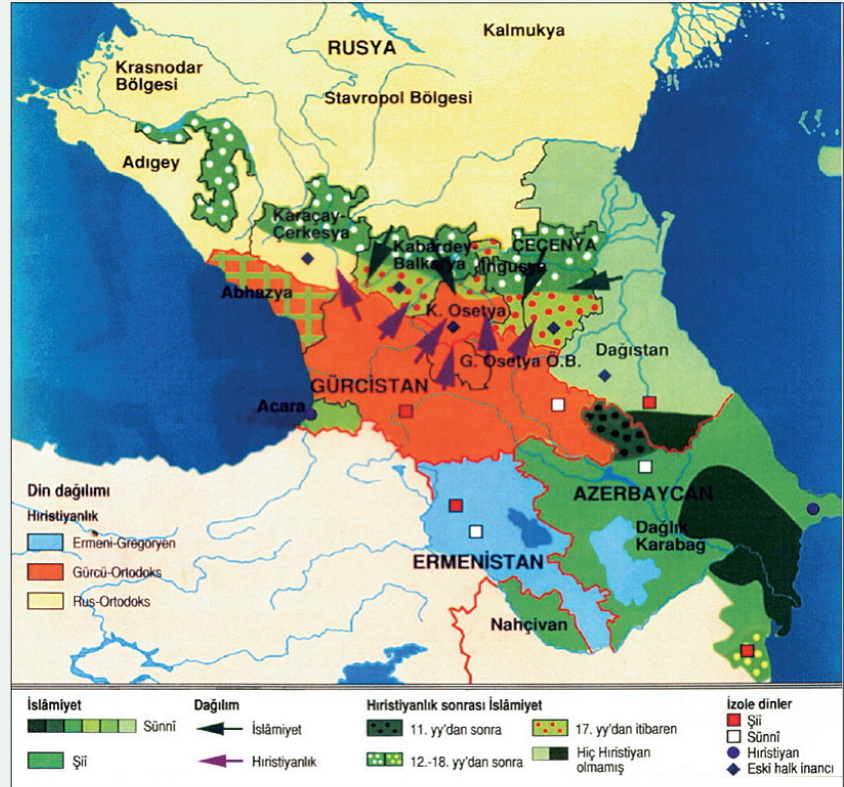
Şimdi Amerika'nın çok sağlam, sert sinyalleri var; Karadeniz'e girmek, Hazar'a gelmek, bu bölgede konuşlanmak, İran'a daha yakın olmak gibi. Amerika'nın bu yönde atacağı adımlar oyunu değiştirebilir. Şu anda bir denge oluşmuş vaziyette. Bu denge nasıl sonuçlanacağını bilmiyoruz.

● **TOBB ülkelerarasında ekonomik ve ticaret aracılığıyla bütünleştirici rol üstlenebilir mi?**

TOBB kendi devletimiz içinde yapılan faaliyetin ötesinde Gürcistan'da, Azerbaycan'da, Bakü'de çok ciddi etkinlik gösterebilir ve bu da gerekli şu anda. TOBB'u da kimse rahatsız etmez. Resmî ilişkiler, siyasi sorunlar bir kenarda, ticaret ve ekonomi diğer tarafta. Bu, hem TOBB'un saygınlığını, etkinliğini artırır, yansımaları da Türkiye'ye olacaktır.

● **Bölgenin yeniden inşasında, barış ve istikrar ortamının sağlanmasında Türk iş dünyasının çatı kuruluşu olan TOBB'a ne gibi roller düşüyor?**

Bölgeye Türkiye'nin sağlayacağı ekonomik yardım, sağlam destek ilişkilede her şeyi değiştirecektir.

Bunun için bir alt yapı gerekir ki, bu da TOBB'da var. TOBB'un Gürcistan merkezli Kafkasya açılımında yaptığı ilk şey, Sarp Sınır Kapısı'nın modernize edilmesi olmuştur. Batum Havaalanı'nın modernizasyonunda, değişik limanların, alanların modernizasyonunda ve ticaret yapan kişilerin tercihlerine uyumlu hale getirilmesinde TOBB çok büyük adımlar attı ve büyük yatırımlar yaptı. Ayrıca TOBB ciddi ve sağlıklı ilişkiler geliştiren, devletle bağlantılı, ama devlet mekanizması dışında ticarî, ekonomik ve bunun yansımaları olarak sağlıklı siyasi ilişkiler geliştiren bir yapılanma haline geldi. TOBB'un bağları ve TOBB üyelerinin ilişkileri, Türkiye'nin dış politikası çerçevesinde yeni kanallar açabilir.

Şimdi yıkılan, zarar gören Gürcistan'ın yeniden inşasında yenilenmeyi sağlayacak altyapıyı kurmak gerekecek. Dolayısıyla TOBB'un bölgede temsilcilikler açması veya Ortadoğu'da işbirliği zemini yaratıp ticaretle normalleşmeyi sağlamak için attığı adımlar burada da atılabilir. Sorunlu bölgelere; Abhazya'ya, Abhazya-Gürcistan sınırına TOBB bu anlamda bir iş alanı açabilir ya da Ermenistan ile Azerbaycan'ın arasında bulacak ticarî, siyasi zemini kolaylaştıracak birtakım adımlar atabilir.

● **TOBB'un İsrail ve Filistin'i bir araya getirerek oluşturduğu "Barış İçin Sanayi Projesi" var. Bundan hareketle bölgede ne gibi somut adımlar atılabilir? Türk iş dünyasına neler önerirsiniz?**

TOBB bu alanı açabilir. Siyasi karar alıcıları da rahatlatılabilir, çünkü siyasi karar alıcıların alacakları kararlar çok sorunlu; soykırım, sınır, anayasaların düzenlenmesi meseleleri gibi çok ciddi sorunlar tartışılıyor. Buna karşı ticarî ilişkiler çok insanî olduğu için kimse tartışmıyor, eleştirmiyor, doğal kabul ediliyor. Tarafları normalleştirmek için ticaret, kültürel ilişkiler, sosyal faaliyetler bunlar çok önemli. Örneğin Abhazya'da diyaliz merkezi yokmuş. Bu nedenle hastalar Rusya'nın kuzeyine 200-300 kilometre demiryoluyla, karayoluyla gidiyorlar. TOBB bayrağını koyup bir tane diyaliz merkezi açabilir, Abhazya'da herkes bilir TOBB'u. Bu da Gürcülere rahat anlatılabilir. Tabii ki bu Türkiye'nin de tercih edeceği bir şey. TOBB okulları yeniden yapabilir, imar edebilir, kütüphane kurabilir, bunlar önemli adımlar olduğu gibi Türkiye'ye saygınlığı ve peşi sıra ticarî kanalları da beraberinde getirir.